

**RECAİZADE EKREM'İN
ŞİİRLERİNDE KONUYA GÖRE
SEÇİLEN NAZIM ŞEKLİ VE VEZİN**

**THE VERSE FORM AND METER
SELECTED ACCORDING TO THE
SUBJECT IN RECAİZADE EKREM'S
POEMS**

Dr. Öğr. Üyesi Gizem AKYOL

İstanbul Kültür Üniversitesi

Türk Dili Bölümü

E-posta: g.akyol@iku.edu.tr

Orcid: 0000-0003-3011-2444

Öz

Bu makalede Recaizade Mahmut Ekrem'in altı mısralık bendlerden oluşan ve en sık kullandığı iki vezinle yazılan şiirlerinin özellikleri üzerinde durulmaktadır. Altışar mısralık bendlerden oluşan bu şiirler klasik müseddeslerden kafiye yapısı ile ayrılır. Ekrem'in şiirlerinde klasik müseddeslerde ilk bendin kendi içinde kafiyeli olması kuralına uyulmamış; bunun yerine ilk bend, şiirin diğer bendleriyle aynı şekilde kafiyelendirilmiştir. Recaizade bu nazım şeklini hikâye etmeye uygun veya yeni bir mazmun ve ifade içeren şiirlerinde kullanmıştır. En sık kullanılan iki vezin de muhteva olarak yeni bir ruh taşıyan şiirlerde tercih edilmiştir. Klasik yaklaşıma dayanan şiirlerini "mefâ'ilün" gibi aruzun daha düz kalıplarıyla yazan Recaizade, yeni insanı ve yeni duyguları anlatırken söyleyiş kolaylığı sağlaması ve akıcılığı dolayısıyla "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" ve "mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün" vezinleriyle yazmıştır. Recaizade Ekrem gerek eserlerinin tertibinde gerekse şiirlerinde, kaideleri kendisi tarafından belirlenmiş olan ferdi bir yaratma üslûbuna bağlıdır. Konuya göre, bağlama göre seçildiği izlenimi uyandıran nazım şekli ve vezin konusu da söz konusu üslûpta ısrarcı yaklaşımının bir parçasıdır.

Anahtar kelimeler: Recaizade Ekrem, nazım şekli, vezin, konu-vezin ilişkisi.

Abstract

This article will focus on Recaizade Mahmut Ekrem's poems composed of six verses and two of his most frequently used meters. These poems, which are composed of six verse bends, are distinguished from classical müseddes by their rhyme structure. In Ekrem's poems, the rule that the first verse should rhyme within itself is not followed, instead the first verse is rhymed with the other verses of the poem. Recaizade used this verse form in his poems that are suitable for storytelling or that contain a new proposition (mazmun) and expression. The two most frequently used meters were chosen for poems with a new spirit as content. Recaizade wrote his poems based on the classical approach in flatter forms of aruz prosody such as "mefâ'ilün". While describing the new person and new emotions, he wrote with the meter "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" and "mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün" due to its ease of expression and fluency. Recaizade Ekrem adheres to an individual creative style, the bases of which are determined by him, both in the composition of his works and in his poems. The form of verse and the subject of meter, which gives the impression of being chosen according to the subject and the context, are also part of his insistent approach to the style in question.

Keywords: Recaizade Ekrem, verse form, meter, the relationship between subject and meter.

GİRİŞ

İlk şiirlerini on beş yaşında yazmaya başlayan Recaizade Ekrem, o yıllarda klasik şiir zevkinin etkisindedir. On sekiz yaşında iken yazdığı¹ *Yâr her sûdan hüveydâdır şeb-i mehtâbda / Cân ü dil mest-i temâşâdır şeb-i mehtâbda*² gibi yaşının oldukça ilerisinde olan şiirleriyle edebiyat dünyasında dikkatleri üzerinde toplamıştır.³ 1880'lerde basılan *Zemzeme*'ler ise Recaizade'nin şiir sanatı açısından yeni bir döneme işaret eder. Şiire ve edebiyata meraklı genç nesle yürüyeceği yeni sanat yolunu da müjdeleyen bu eserlerle Türk şiirinde yenilik rüzgârı her taraftan esmeye başlar.

Ekrem'in şiirlerindeki yenilik, şiiri yeni bir içerikle icra etmekten fazlasını ifade eder. Mürettep bir dîvan özelliği taşıyan *Nağme-i Seher*'den *Nijad Ekrem*'e kadarki yedi eserin tertibi, vezin ve nazım şekli kullanımı konusunda fark edilen özel dikkat Recaizade'yi klasik şairin dünyasından ayırır.

Recaizade, eserlerinin tertibinde tamamen kişisel bir tercihe bağlı kalmış ve şiirlerin yazıldığı tarihi gözardı ederek onları kendi belirlediği esere yerleştirmiştir. Örneğin yazılış tarihine göre *Nağme-i Seher*'de bulunabilecek olan bir şiir, eserin kompozisyonu ile şiirin uyumu gözetilerek uygun görülen bir esere yerleştirilmiştir. Her eserde muhakkak bir bahar şiiri olmasına özen gösterilmiş veya esere bir bülbül şiiri ilâve edilmiştir. Ekrem'in *Talim-i Edebiyat* başta olmak üzere *Takdîr-i Elhân*'daki ve *Zemzeme*'nin üçüncü cildinin ön sözündeki edebî görüşlerinin ayırt edici özelliklerinden biri olan bağlama uygun bir eser ortaya koyma yaklaşımı bu yöntemle icra edilmiş gibidir.

Altışar Mısralı Bendlerden Oluşan Musammat Şiirler

Gazel başta olmak üzere klasik nazım şekillerinin her çeşidini kullanan Recaizade, bazı konuları belli bir nazım şekli ile yazmıştır. Klasik şiirin hiçbir nazım şekline uymayan altışar mısralı bir musammat türü Ekrem'in şiirlerinde en sık kullanılan nazım şeklidir. Bu nazım şekliyle yazılan şiirlerin ortak özelliği ya bir hikâye kurgusuna sahip olması ya da yenilikçi bir mazmunu veya ifadeyi içermesidir. Bu şiirlerin kafiyesinde de bir ortaklık söz konusudur. Şiirler ya "abbacc deedff"

¹ Bu bilgiyi *Zemzeme*'nin ikinci cildinde "İfâde-i Mahsûsa" kısmında kendisi vermiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 6).

² "şeb-i mehtâbda" redifli bu gazel, Encümen'i Şuarâ şairlerinden Leskofçalı Gâlib'in *Bâğ-ı işret Tûr-ı Sinâdır şeb-i mehtâbda / Câm-ı mey berk-ı tecellâdır şeb-i mehtâbda* redifli gazeline naziredir. Recaizade'nin şair muhayyilesini zenginleştiren kaynaklardan biri olan Encümen şairlerinin etkisi özellikle *Nağme-i Seher*'de belirgindir.

³ Hamid, bu beyit ve "şeb-i mehtâbda" redifi için şu değerlendirmeyi yapar: "Nağme-i Seher'de gördüğümüz 'Yâr her sûdan hüveydâdır şeb-i mehtâbda / Cân u dil mest-i temâşâdır şeb-i mehtâbda' matlaı, matla-ı aftâb kadar parlak olmakla beraber Rafael'in 'levha-i gurûbu' kadar musanna. Nağme-i Seher gibi musanna bulunmakla beraber ziyâ-ı kamer gibi tabii." (Enginün, 1995: 127). Ayrıca Hamid, bu beyitle şairliğe ve şiire âşık olduğunu belirterek bir bakıma bu şiirin edebî hayatı üzerindeki belirleyici rolünü vurgulamıştır (Enginün, 1995: 334).

şeklinde kafiyelidir ya da aynı kafiyenin çapraz kullanıldığı “ababcc dedeff” biçimindedir. Genellikle ilk bend nasıl kafiyelendirildiyse diğer bendler de ilk bende göre düzenlenmektedir.

Bunun ilk örneği *Nağme-i Seher*'deki bir şiirde görülür. “Arz-ı Sitem” (tarihsiz) adlı şiir *Bu kadar böyle tegâfîl mü olur* veya *Gittiğim yolda bile gitmezsin* şeklindeki mısralarıyla eserdeki klasik yolda yazılan diğer şiirlerden ayrılır (Mahmut Ekrem, 1288: 59-60). Şiirin kafiyesi, yine bu üslûptaki şiirlerin birçoğunda görüleceği gibi “ababcc dedeff” şeklindedir. Tanpınar, “Arz Sitem” adlı şiiri bütün bu özelliklerinden dolayı Türk şiirindeki yenilik halkasının üçüncü tecrübesi olarak değerlendirmiştir (1997: 265).

Zemzeme'nin birinci cildindeki şiirlerden biri olan “Beyân-ı Aşk” (15 Mayıs 1296/27 Temmuz 1880) da 6'şar mısralı 12 bendden oluşur. Şiirin kafiyesi “abbacc deedff” şeklindedir. Şiirde, âşığın sevgiliyi tanımadan evvel ona dair yüceltilmiş düşünceleri ile sevgiliyi tanıdıktan sonra yaşadığı hayal kırıklığı yeni ifade biçimleri ve mazmunlarla ifade edilmektedir: *Aşkın beni bağladı müebbed / Bî-kaydım onunla hem mukayyed; Sevdim seni ihtiyâr ile ben; Gittikçe füzûn olup muhabbet / Hercâyiliğin görüp nihayet / Dil sözlerine inanmaz oldu; Yok yok o kadar güzel değilsin / Her vechle bî-bedelsin ammâ; Şimdi şuna münhasır niyâzım: / Tenhâ kira azm edip beraber / Söylense gönül de dinlesen sen; Sevdâzedeler lisânıdır bu* (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 35-39).

Aynı eserdeki şiirlerden “Tehâlûf-i Hissiyat”⁴ (21 Mayıs 1296/2 Haziran 1880) ise birbirine zıt hisleri nedeniyle kafası karışık bir âşığın ruh hâlini anlatan ve bu bağlamda, şiirin adındaki mânâyı yansıtan bir şiirdir. Aynı zamanda şiirdeki bazı mısralar bugünün şiir dilini tedâi ettirir: *Neden icâb eder aceb bilsem / Yüreğim oynamak görünce seni?; Yazamam cevri ü nâzını zirâ / Okuyan âşkın olur sanırım / Anla artık ne rütbe kiskanırım*. 6'şar mısralı 5 bendden oluşan şiirin kafiyesi “abbacc deedff”dir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 44-46).

Zemzeme'nin ikinci kitabındaki “Nağme” (13 Kânûnusânî 1299/25 Ocak 1884), Tanrı'yı kavrayışın yeni diliyle yenilikçi bir ruhun eseridir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 12-16). “Nağme”de, Şinasi'nin akılla uzlaştırdığı naklî bilgiyi temsil eden basiret basarının yerine “ses” vardır. Hilmi Ziya Ülken'in de ifade ettiği gibi Şinasi akli öne çıkarırken, onu İslamiyet'in ana ilkeleriyle uzlaştırma metodunu izlemiştir (1966: 80). Başka bir deyişle akıl, dinin gözetimi altında ve ona referans verilerek meşrulaştırılmak istenmektedir (Altuğ, 2007: 292-295). “Kutsiyet nuruyla aydınlanmış kalbin maddî ve mânevî âlemdeki hakikatleri görme yeteneği” olan basiret; Tanrı'nın sezgiyle, gönülle idrak edildiği geleneksel bakışa dayanır (Uludağ, 1992: 103). “Nağme”deki ses de bu bağlamda değerlendirilmelidir: Ses, akla vasıta kılınmış;

⁴ Bu şiir *Hazîne-i Evrak*'ta (nr.19, 1297-1879/1880: 303) ve *Mecmûa-i Âsâr*'da (y.2, c.1, nr.12, 1300-1882/1883: 372) yayımlanmıştır.

Tanrı'yı akılla kavrayışa geçişi yumuşatmıştır. Şiir 12 benddir ve "ababcc dedeff" şeklinde kafiyelendirilmiştir.

"Âriyet Kitap Arasında Bulunmuş Bir Çiçek" (30 Kânûnusânî 1299/11 Şubat 1884)'te çiçeğin mezarı olan bir kitap⁵ söz konusudur. Baharından koparılan çiçeği mezara hapsedense insandır. 7 bendden oluşan bu şiirin kafiyesi "ababcc dedeff" dir:

Size lâyıık hemân tarâvet iken
Ey çiçek sen niçin kadîd oldun?
Mevkiin sîne-gâh-ı rağbet iken
Şimdi gözden de mi baîd oldun?
Kim atan kûşe-i kitâba seni?
Düşüren kim bu pîç u tâba seni?

Kim kopardı seni fidanından?
Kim ayırdı çemenistanından? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 50-51).

İngiliz şair ve oyun yazarı Robert Browning (1812-1889)'in "Pippa Passes" (Pippa Geçiyor) adlı şiirinde "iki sayfa arasında / solgun sarı çiçekler" dizesiyle "canlı çiçek yapraklarını kitap sayfaları arasında kurutma alışkanlığına gönderme yapar" (Ong, 2018: 100). Metnin sabit ve görsel boyutu, çiçeğin/tabiatın kendini yenileyen ve sürekliliği olan var oluşu karşısında adeta tazelenir: "Bir zamanlar canlı olan ölü çiçek (...) metnin "ömrünün uzamasını ve sonsuz sayıda canlı okurun, sınırsız yaşam bağlamları içinde tekrar canlanmasını" sağlar (Ong, 2018: 100). Ekrem'in şiirinde de kitap sayfaları arasında çiçekle ansızın karşılaşma (târi olma), yaşamsal bir müjdedir:

Yine şükret garîb olan bahtın,
Kefen etmiş sana sâhifeleri
Hoş beğenmiş edîb olan bahtın,
Arasında gömüldüğün eseri.
Tâ olunca size adem târi
Haşr ol efkâr-ı aşk ile bâri! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 52).

Zemzeme'nin ikinci cildindeki şiirlerin genel özelliği tahkiye unsurunun ağır basmasıdır. Eserde, bu şiirler için bir dipnot ilave edilmiş ve bunların bir hikâye taslağı olarak tasarlandığı belirtilmiştir.⁶ Bu şiirlerden biri olan "Muvâfakat-ı Rü'yet ü His"

⁵ Ekrem'in şiirlerinde genellikle düşünme ve bir teselli vesilesi olarak kitap, sevgilinin eline yakıştırılan da bir unsurdur. Kitabın bu bağlamda kullanıldığı şiirler şunlardır: Teevvüh, Niçün? Neden?, Bilmem Kiminçün Ağlarım?

Recaizade'nin Hazîne-i Evrak'ta yayımlanan Mukaddime adlı şiirinde ise can sıkıntısı kitap ile giderilir:

"Bir gün oturuyordum evde tenhâ
Tab'imda kelâl idi hüveydâ

Eğlenceli bir kitab ararken

Geçti elime hemen Lafonten" (Hazîne-i Evrak, nu. 1, 1297-1879/1880: 9-13)

⁶ Teevvüh adlı şiirin dipnotunda, "aşağı doğru sırasıyla giden yedi sekiz parça manzûme ikmâlini ileriye bıraktığım bir hikâye için tasavvur ve tanzim olunmuştur" bilgisi vardır (Recaizade Mahmut

(24 Eylül 1299/6 Ekim 1883), Recaizade'nin birkaç şiirinde daha görülen ve ideal sevgilinin, ondaki marifetle ilişkilendirildiği bir yaklaşımla yazılmıştır. “abbacc deedff” şeklinde kafiye olan bu şiir 5 benddir:⁷

Söz söyleyişin o rütbe nâzik!
İrfân u zarâfetin, cemâlin,
Fevkünde bütün bütün hayâlin! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 64-65).

Kitaptaki hikâye-şiirlerden diğeri olan “Teevvüh” (14 Teşrînisânî 1299/26 Kasım 1883), kurgusu ve imajlarıyla Recaizade'nin en orijinal şiirlerinden biridir. 6'şar mısralı 12 bendden oluşan şiirin kafiye yapısı “abbacc deedff” şeklindedir. Şiirde âşık, sevgiliyi yatağında uykusu kaçmış ve elinde kitabıyla düşünmektedir. Böyle bir hayali daha da orijinal kılan unsur; âşığın, sevgilinin elindeki kitap olmayı istemesidir:

Fikrini kimdir eyleyen meşgûl,
Ne yapar şimdi sevdiğim acaba?
Şöyle meşhûd olur hayâli bana,
Ki edip câme-hâb-ı nâza duhûl,
Yatmış ammâ ki uykusu kaçmış;
Da'vet-i nevm için kitab açmış.

Ben olaydım elinde âh o kitab!
Bana ma'tuf olaydı enzârı,
Seyredîp bir zaman o dîdarı,
Gâlib olduk da sonra çeşmine hâb;
Düşerek yastığa elinden ben;
Bûs edeydim cebîn-i pâkinden! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 53-57).

“Göz Görmediği Zaman Gönül Hissermiş” (tarihsiz) adlı şiir de yine “ababcc dedeff” şeklinde kafiyeleştirilmiş olan 6'şar mısralı 2 bendden oluşur:

Etmemişken bir iltifat bana,
Nasıl oldum bu rütbe mecbûrun?
Görmemişken yüzün bile hâlâ,
Kapladı cânımı bütün nûrun!
Bu perestîş ne gâibâne sana?
Sen misin... Benim hâşâ!

Eyledim hüsn ü ânına îmân,
Görmeden âşikâre dîdârın.
Meclisinde (Venüz) perestârın

Ekrem, 1300: 53). Bu şiirler, kitaptaki sıraya göre; Teevvüh, Bir Manzara-i Şebâne, Şikâyet, Göz Görmediği Zaman Gönül Hissedermiş, Muvâfakat-ı Rü'yet ü His, Yine Ne Hoştu, İftirak, Nâz u Niyaz adlı şiirlerdir.

⁷ 29 Temmuz 1297/10 Ağustos 1881 tarihinde yazılan Teessüf adlı şiirde de âşığı hayal kırıklığına uğratan, sevgilinin cehaletidir.

Olsa lâyıktır ey hülâsa-i ân!
İ'tikâdım budur sana ey mâh!
İ'tikâdım da yok riyâ billâh! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 63).

Zemzeme'nin üçüncü cildindeki bir şiir olan "Yaprak" (20 Teşrînievvel 1300/1 Kasım 1884) "ababcc dedeff" şeklinde kafiyelidir ve 7 benddir. Bu şiir, Recaizade'nin tabiatla kurduğu kişisel ilişkiyi Batılı şairlerin düşünce ufkuyla buluşturan şiirlerdendir. Şiirde tabiat, kişinin kendi hayatının simgesini keşfettiği "çok anlamlılık"la idrak edilmektedir. Wordsworth'un *Prelüd*'ünde de tabiatla "kendi hayatının simgesini görmek"ten bahsedilir (2020: 76). Benzer bir bakış açısı bu şiirde "Buldum seni kendi fitratımda" mısraıyla ifade edilmiştir:

Mağmûm-ı leyâl-ı vahdetimde
Sensin olacak benimle hemdem.
Buldum seni kendi fitratımda
Müstağrak u pür-sükût u mahrem
Tâli'lerimiz de düştü uygun:
Kim hicr ile sen de ben de mahzun!

İzzetle çekildi gitti canân
Eyvah ki biz garîb kaldık!
Meyûs u melûl - lâl u hayrân
Bîçâre vü bî-nasîb kaldık!
Fikrin nedir ey garîb söyle
Hicran demi çok sürer mi böyle? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1301/a: 62-63).

Pejmurde'deki "Buhrân-ı Sevdâ" adlı şiir (7 Teşrînisânî 1300/19 Kasım 1884), *Zemzeme*'nin ikinci cildindeki hikâye-şiirlerle aynı dönemde yazılmasına rağmen, *Pejmurde*'ye alınmıştır. 10 bendden oluşan şiirin kafiyesi "ababcc dedeff" dir. Şiir kişisi ayrılık eleminde şiirden medet umar. Burada sanatın -daha özelde- yazma eyleminin bir tutamak olarak algılandığı "modern" bir yaklaşım sezilir:

Şi'rim bana sen meded-resân ol..
İzhar kıl âh-ı can-güdâzım!
Âhım gibi âteşin beyân ol..
Fâş etme fakat cihâna râzım.
Bî-lafz-ı nevâ-yı ney misâli
Tehyîc ile ağlat ehl-i hâli!

Ol kâğıda katre katre rizân
Mânend-i sirişk-i âteşinim..
Uy hâlîme sen de düş perîşân
Göster bana hey'et-i hazînîm!
Fikrim bana yâr olur mu heyhât!..
Sen merhamet eyle ey sünûhat! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1311: 107)

Şiirde sevgiliye hitap edilirken kullanılan ifadeler de dikkat çekicidir:

Şeytan! Seni istemem çekil git!..
Makbûl değil bana garâmın.
Nâz eyleyecek zaman değil git!..
Göster bakayım nasıl hırâmın.
Dûr ol şuradan... Hemân çekil git!..
Kovdum seni benden ahz-ı sâr et. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1311: 109)

Tefekkür'de bulunan ve 6'şar mısralık 8 bendden oluşan bir musammat, şiirin diyalogla birleştirildiği orijinal bir örnektir. Şiirin son bendi 4 mısradır ve vezin (mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün) şiire dahil olan konuşmada devam ettirilmiştir. Bu şiirde, Recaizade'nin 6'lı musammatlarından farklı olarak hem çapraz hem düz kafiye kullanılmıştır:

Mâzî için tesellî-i evcâ-ı bîdâd,
Hâlimde hoş tutan beni her şâm u bâmdâd;
Âtîme belki fer verecek şem-i şu'le-zâd;
Vidân-ı nedîmi mûnis-i can hemdem-i fuâd..
Geldim baba.. açın kapıyı!
Vay gözüm Nijad!
Gel sohbetiyle hâtırî şâdân eden çocuk!⁸ (Recaizade M. Ekrem, 1303: 49-50)

6'lık bendlerden oluşan şiirlerin dikkat çekici örneklerinden biri de *Nijad Ekrem*'de bulunur. Fuat Köprülü'nün, "yalnız Osmanlı edebiyatında değil, bütün edebiyatlarda emsaline güç tesadüf edilecek bir lâhn-ı mâtem dinlemek isterseniz Nijad Ekrem'deki Son Söz'ü okuyunuz. Bence Lamartine'in Son Teessüf'ü, Alber Same'nin⁹ 'mersiye'leri ancak bu eserle hem-ayar olabilir" (Köprülü, 1914: 296) sözleriyle tarif ettiği "Son Söz: Hep ve Hiç!" adlı şiir 23 benddir ve kafiyesi "aabacc ddedff" şeklindedir (Recaizade Mahmut Ekrem, tarihsiz, sayfa sayısı yok).

Vezin Kullanımı Konusundaki Özel Dikkat

Recaizade'nin şiirde aradığı temel özelliklerden biri vezin, diğeri kafiye. Ona göre, şiirin güzel addedilebilmesi için "işlenmiş" olması gerekir ve vezin ve kafiye bu hususta şiirin şartıdır: "Gönül öyle eşkâl ve elvânı mütenasip olan bir levha-i tasvîri ince işlenmiş görmek ister. (...) "Müfredatça muvâfakatsiz.. terkîbatça pür-kusur.. kafiyesi sakat.. vezni bozuk.. imalat ve zihafat ile dolu -akvâl-i mağşûşeye- velev fikren ne derece güzel farz olunursa olunsun hiçbir vakitte şiir ıtlak olunamaz." (Recaizade Mahmut Ekrem, 1301/b: 54-55). Şiirde vezin ve kafiye konusundaki ısrarını ömrünün sonuna kadar sürdüren Recaizade, vezinsiz ve kafiyesiz şiirlerin "nesr-i muhayyel" ya

⁸ Tefik Fikret, aruzun şiirdeki ahenk tahakkümünü kırmak istemiş Recaizade'nin bu şiirindeki vezin kullanımını gördükten sonra düşündüğü gibi bir şiir yazabilmiştir. Konunun detayları için bkz: Gökçek, 2019: 37.

⁹ Fransız şair Albert Samain (1858-1900).

da “mensur şiir” söz konusu olduğunda kabul edilebilir olacağını *Takdîr-i Elhân*’da söylemiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1301/b: 70).

Zemzeme’nin üçüncü cildinin ön sözünde konuya göre vezin seçiminden bahsedilir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1301/a: 15). Recaizade, konuya uygun vezin seçebilmeyi ise hüsn-i tabiata yani; doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayırt etme yeteneğine, bir tür muhakeme kuvvetinin varlığına bağlar. Kendi şiirlerinde konuya veya şiirin özelliğine göre seçilmiş intibai taşıyan birkaç vezin söz konusudur. *Zemzeme*’lerde “fe’îlâtün mefâ’ilün fe’ilün” ve “mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” kalıplarıyla yazılmış olan şiirlerin sayısı fazladır.

Arap aruzunun 11. bahrine (Hafif Bahri) dayanan “fe’îlâtün mefâ’ilün fe’ilün” vezninin aslı “fâ’ilâtün müstef’ilün fâ’ilâtün” olan müseddes kalıbıdır. Arap şiirinde bundan üretilen dokuz kalıp vardır (İpekten, 2018: 280). Bu bahrin Türk şiirindeki tek biçimi “fe’îlâtün mefâ’ilün fe’ilün”’dür. İlk ve son cüzlerin değişebilirliği (fe’îlâtün fâ’ilâtün olabilir, fe’ilün ise fa’lün olarak kısalabilir) bu kalıba bir esneklik ve kolaylık kazandırmaktadır. Bu nedenle uzun mesneviler genellikle bu kalıpla yazılır. Tahkiye kurgusuna uygun olan bu vezin, Recaizade’nin hikâyeye yaklaşan şiirleri için elverişli koşullara sahiptir.

“Mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” vezni de kısa ve kıvrak olması nedeniyle klasik şiirde daha ziyade uzun mesnevilerde kullanılmıştır (İpekten, 2018: 200). Veznin bu özelliği, Recaizade’nin hikâye etmeye müsait olan şiirlerine uygun bir zemin sunmaktadır.

Recaizade’nin bu vezinleri kullanarak yazdığı şiirlerin diğer ortak özelliği, altışar mısralı bendlerle yazılan şiirlerde olduğu gibi şekil veya muhteva olarak bazı yeniliklere sahip olmalarıdır. Recaizade; insanı anlatmanın yeni dilini, akıcı ve kolay söyleyişe imkân vermesi açısından bu iki veznin yol arkadaşlığına emanet etmiş görünür. Yanı sıra, bu kalıptaki şiirlerin bir bölümü konu bütünlüğü olarak birbirini tamamlamaktadır. Bu, Recaizade’nin sık kullandığı bir yazma yöntemidir. Genellikle aynı veya yakın tarihlerde yazılan bazı şiirler birbirine çağrışimsal olarak uzanan bir bağlam tesis eder: *Zemzeme*’nin birinci cildindeki şiirlerden peş peşe yazılmış olan

“Bahar”¹⁰ (3 Nisan 1295/15 Nisan 1879) ve “Çoban”¹¹ (5 Nisan 1295/17 Nisan 1879) ile baskıda tarihsiz olmasına rağmen, bu iki şiiri konu bakımından tamamlayan “Çiçek”¹² adlı şiirler Recaizade'nin sanatında önemli bir yerde durur. Bu şiirlerde Ekrem'in duygusal ve düşünsel anlamda kat ettiği mesafe dikkat çekicidir. Edebî yeniliğin belirgin olduğu şiirler, bir tür “konu bütünlüğü” ya da “kompozisyon bütünlüğü”ne dayanmaktadır. Şiirlerin vezni fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)'dür.

Bu şiirlerin -konu bütünlüğü olarak- anlamı, Ekrem'in tabiatla kurduğu ilişki içinde kavranabilir:¹³ Recaizade Ekrem, kızı Pîrâye'nin doğar doğmaz ölümüyle başlayan ve bu ilk yıkıklığın üzerine bina ettiği bir hayatın insanıdır. O; tabiata Pîrâye'nin ölümü, Emced'in yirmi yıl boyunca yatağa mahkûm kalışı ve Nijad'ın vefatıyla son bulan bu trajedinin içinden bakar ve tabiattaki “kusursuz”luğa imrenir. Kitapta bu üç şiire ölüm temalı şiirlerden hemen sonra yer verilmiştir. Kelebeğin “cünbüşü”, arının bahtiyarlığı, çobanın, insana “çobanlığı arzu ettir”en tasasızlığı Recaizade'nin yaşamındaki bütün bu trajik hakikatin uzağına düşer. Tabiat, onu çocukluk yıllarına taşır, orada geçen mutlu günlerle bağ kurmasını sağlar. Bu bağlamda tabiat, bir nostaljidir.¹⁴

¹⁰ Bahar, Şark mecmuasında yayımlanmıştır (c.1, nr.6, 1289-1872/1873: 129-130). Aynı vezinde 11 mısıralı bendlerden oluşan bu musammat şiir, toplam 8 benddir. Her bendin başında “Lâhn” adı yer alır ve her lâhn numaralandırılmıştır. Şiirin her lâhnı abbacddeec şeklinde kafiyelidir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 22-27). Namık Kemal, Recaizade Ekrem'e bu şiire dair görüşlerini açıklayan bir mektup yazmıştır. Namık Kemal'in Ekrem'e nasihatı, Bahar kaç lâhn olursa olsun “neticesinde maksadın vatan olduğunu tarif eder yollu bir şey” yazmasıdır Çünkü ona göre, “vatanın bu hâlinde gevezelik için mahsus şiir yolu açma”nın zamanı değildir (Tansel, 2013: 415). Hamid de Ekrem'e yazdığı bir mektupta, Zemzeme'nin bu cildi için “şu bulunduğumuz zamana muvâfık bir lisan, yani hissiyat-ı vataniyemize tercüman olamayacağı dahi nâ-muhtac-ı beyândır” dedikten sonra şöyle devam eder: “Bu fıkrayı sana izah etmek lazım gelmediği gibi ona dair ne söylesem kendime de ait olur.” Hamid, kendisini de katarak, bu şekilde şiir söylemeyi mahpusların şarkı söylemesine benzetir: “Zaten âvâze-i hürriyetin nâ-mesmû ve maktû olduğu bir memlekette başka türlü ses çıkarmaya imkân yok. Bizim bu yolda şiir söyleyişimiz mahbusların şiir söylemesi gibidir. Onun için biz kendi kendimize arada takazâ-yı nefis etsek bile sairin muâhezâtına müstahak değiliz” (Enginün, 1995: 334).

¹¹ Çoban, Şark mecmuasında neşredilmiştir (Şark, c. 1, Nr. 5, 1289-1872/1873: 114-115). Şiir, 5'erli bendlerden oluşan bir musammattır. Toplam 11 benddir. Kafiye düzeni abbac deedf şeklindedir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 29-32).

¹² Hazîne-i Evrak'ta (Nr: 5, 1297: 68-69) ve Mecmûa-i Âsâr'da (y.2, c.1, Nr: 8, 1300-1882/1883: 227-228) yayımlanan bu şiir bir mesnevidir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 27-29).

¹³ Sevinçlerin ve üzüntülerin emanet edildiği, çocukluğun güvenli geçen günlerinin mahfazası olarak tabiata meyletme Recaizade'nin şiirlerinde başattır. Benliğiyle bağlantı kuran şairin bunu tabiatla yüzleşerek yapması, doğada kendisine ait eski bir şeylerin izini süren yaklaşım Lamartine'in doğa deneyimine benzemektedir. Tabiat, bu yönüyle bir teselli vazifesi de görür. Yanı sıra, Ekrem'in şiirlerinde tabiata bakışın başka bir özelliği de insanın faniliği karşısında tabiatın kendini yenileyen özelliği veya sürekliliğine imrenilen niteliğidir.

¹⁴ Revnak Mecmuası'nın 11. sayısında M. E. imzalı ve Recaizade'ye ait olduğunu düşündüren “Bir Şeb-i Endûh” adlı bir yazı vardır (Revnak, Sayı: 11, 1292-1875/1876: 164-167). Bu yazının Recaizade'ye ait olduğunu düşündüren sebep, yazının hemen arkasındaki gazelin “Şurâ-yı Devlet baş muavinlerinden izzetli Ekrem Beyefendi'nin gazel-i bî-nazîrleri” ifadesiyle sunulması ve bu gazele derginin baş sayfasında M.E. imzasına “den den” konularak yer verilmesidir. “Bir Şeb-i Endûh”ta, tabiatla ilgili

Hamid'in "Bir Şairin Hezeyânı"na¹⁵ nazire olarak yazılan "Pek Severim"¹⁶ (8 Kanûnusânî 1298/20 Ocak 1883) adlı şiir de fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün) vezniyle yazılmıştır. "Pek Severim"i Rezaizade'nin poetik şiirlerinden¹⁷ biri olarak değerlendirmek mümkündür. Rezaizade'nin poetik nitelik taşıyan şiirlerinde temas edilen konular birçok şiirinde dağınık olarak bulunur. Poetik addedilen şiirleri diğerlerinden ayıran özellik ise söz konusu şiirlerde Ekrem'in, içinde yaşadığı ve kendi içinde barındırdığı ahvâle dair bir iç muhasebe hâlinde olmasıdır. Bu şiirlerde o, kendi benliğine dair bilgisi, algısı, inançları ve düşünceleriyle "O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler" mısraındaki durumun tersi bir idrak içindedir.

Şiirin bütününe tabiat "manzara"ları hâkimdir. Tabiatın manzara olarak değerlendirilişi modern bir yaklaşımdır. Manzara, içinde bir hikâyenin geçtiği çevre değil; hikâyenin kendisi olarak değerlendirilmiştir. *Sû-be-sû manzaram bedâyidir, Dururum seyrine onun medhûş* mısralarında ifadesini bulan bu bakış açısı Rezaizade'nin şiirlerinin çekirdeğini oluşturur (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1300: 26, 27).

Diğer yandan, Rezaizade'nin birçok şiirinde farklı şekillerde ifade edilmiş olan geceyi sevmek, gecenin nuruyla aydınlanmak; bu şiirde "pek sevilen"ler arasında gösterilmiştir: *Gösterir bin cihâmı bir Yıldız / Şeb-i zulmet-nisârı pek severim* (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1300: 28).

Hüznün coşkusu yaşamsal bir güç olarak duyumsayan Rezaizade, birçok şiirinde bu psikolojiyi yansıtan beyitlere, mısralara yer vermiştir. Şiirin son bendi bununla ilgilidir.

Yaşatan gönlümü muhabbettir,
Hüzn-i sevdâ safâ-yı işrettir;
Aşkla girye başka lezzettir;
Ki sebep giryeme bir âfettir.
Ağlarım âh u zârı pek severim. (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1300: 28)

Yalnızlık kavramı Ekrem'in şiirlerinde önemli bir yerde durur. Bu anlarda tefekküre dalarak hüznlenir, hüznün coşkusu ile mutlu olur. Yaşamında zorunlu bir

çocukluk çağına dayanan hatıraların, yetişkinlik döneminde seyredilen tabiat manzaralarıyla birleştiği vurgusu söz konusudur. Revnak, 11. sayıdan sonra yayımlanmadığı için yazı yarım kalmıştır.

¹⁵ Şiir, Tercüman-ı Hakikat'ın 1369. sayısında yayımlanmıştır (5 Kanûnusânî 1883).

¹⁶ Şiir 8 bendden oluşur. İlk bend 6 mısra, diğerleri 5'er mısradır. Kafiye düzeni aabaab ccccb ddddb eeeb şeklindedir (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1300: 26-28).

¹⁷ Bazı eserleriyle şiire dair genel bir görüş ortaya koyan Rezaizade, poetik nitelikli şiirleriyle kendi şiir dünyasını ifşa eder. Bu şiirler şunlardır: "Yakacıkta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi", (1301/a: 38-43). Şiir, 5 bendden oluşan bir tercî-i benddir. Bendler, gazel kafiyesinde aa ba ca şeklinde devam eder. Vezni ise mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün'dür; "Bu Da Bir Şi'r-i Muhzîn-i Diğer", (1301/a: 55-60). Şiir, 7'şer mısralık 12 bendden oluşur. Şiirde hem çapraz hem düz kafiye kullanılmıştır. Şiirin vezni fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)'dür; "Bilmem Kiminçün Ağlarım", (1301/a: 51-53). Şiir 5 bendden oluşan bir mütekerrir muhammestir. Vezni ise fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)'dür.

ziyaretgâh olan mezarlıklar, onu böyle bir duygu ile buluşturduğu için de sık sık gittiği yerlerdir:

Ruhuma sengler verir sıklet,
Çekemez bâr-ı dûşu mahviyet;
Yeter üstündeki çemen-i zînet;
Hey'etinden gönül bulur rikkat;
Hâk-ber-ser-i mezârı pek severim. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 28)

Bu şiirlerin dışında, 6'lık bendlerle yazılan ve önceki bölümde değerlendirilen şiirlerden "Tehâlûf-i Hissiyat"ta, "Âriyet Kitap Arasında Bulunmuş Bir Çiçek"te ve "Göz Görmeği Zaman Gönül Hissedermiş"te de bu kalıp kullanılmıştır.

Recaizade'nin şiirlerinde sık kullanılan vezinlerden biri de "mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün"dür. *Zemzeme*'nin üçüncü cildinin ön sözünde *Zemzeme*'leri tarif eden ve üç beyitten oluşan manzûmenin vezni bu şekildedir:

Bir zemzemedir bu - bî-hünerdir
Âzâde-i sanat-ı âha benzer
Perverde-i girye-i seherdir
Hayran-ı semâ nigâha benzer
Bir nakş-ı hevâi-yi kederdir
Kim nûru bile siyâha benzer! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1301/a: 17)

Bu kalıp kısa ve kolay olması nedeniyle hikâye etmeye elverişli şiirler için uygundur. Önceki bölümde ele alınan şiirlerden "Beyân-ı Aşk", "Nağme", "Muvâfakat-ı Rü'yet ü His", "Buhrân-ı Sevda" ve "Yaprak" da bu kalıpla yazılmıştır. Bunların dışında, *Zemzeme*'nin birinci cildindeki şiirlerden "Tasvîr"de¹⁸ (21 Haziran 1298/2 Eylül 1882) de bu vezin kullanılmıştır.

"Tasvîr", Mir'ât-ı Âlem'in dokuzuncu sayısında "Manzûme" başlığıyla neşredilmiş olan bir şiirdir¹⁹ ve aynı sayının 137. sayfasında kucağında kuzu olan bir kız resmi için yazılmıştır. Şiir, Gibb tarafından The Glasgow Herald Gazetesi'nin 1884 tarihli sayısında tercüme edilir.²⁰

"Tasvîr" adlı şiiri yenilikle buluşturan unsurlardan biri, Türk şiirinde resim için yazılan şiirlerin ilk örneklerinden oluşudur. Şiir, on iki bendden oluşur. Altıncı bendden itibaren bir kuzuyu kucağında tutan kız tablosunun kelimelerle tasviri başlar. Bu tasvirlerde tabloya sadık kalınır. Tabloda dikkat çeken unsurlardan biri koyun figürüdür. Şiiri Recaizade'nin diğer şiirleri arasında özel kılan unsur ise resimdeki bu üç figürün, bir sonraki şiir olan ve Ekrem'in doğar doğmaz ölen kızı

¹⁸ Şiir, 12 bendden oluşan 8'er mısralık bir musammattır. Kafiyesi abababcc dededeff şeklindedir (Recaizade Mahmut Ekrem,1306: 10-16).

¹⁹ Mir'at-ı Âlem, nr. 9, 28 Şaban 1299/8 Temmuz 1882: 129.

²⁰ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Gür, 2019: 153.

Pîrâye için yazılan “Tahassür” şiiriyle düşünsel olarak buluşmasıdır (Şiirlerin yazılış tarihleri arasında bir gün vardır). Şiir, bu yönüyle bir dramdır. Bu drama; Recaizade’nin “kayıp” deneyimiyle ortaya çıkan ve tablodaki görüntüyle özdeşleştirilen yoğun sıkıntı ile görünüşte sakin bir sahnenin yan yana gelmesine dayanır.

Tabloda görülen koyun, “Tasvîr” şiirinde kuzunun annesi olarak değerlendirilir. Kız, kuzuyu kucağına alıp severken istemeden de olsa anne ile evlâdı birbirinden ayırmıştır:

Ey mâder-i mihrîbân ne dersin,
Hiç kaldı mı firkate tâkât?
Feryâda niçin kıyâm edersin?
Hâlinde aman nedir o haşyet?
Sabret kuzunu alır gidersin,
Havf u halecan bulur nihâyet.
Hep ayş u safâda adet üzre
Geçsin gününüz saadet üzre

Kandır şu garîbi şîr-i nâba,
Gezdir derelerde şadkâm et.
Firkatle düşürme ıztırâba,
Âsâyiş-i bâlin iltizâm et.
Emniyyetin olmasın kilâba,
Hıfzında bunun sen ihtimâm et.
Lâkin bu demin sonu hazândır,
Encâmı düşünme ki yamândır! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 15-16)

Bu şiirin ana unsuru, annesine gitmek için can atan evlât ve evlâdını almak için sabırsızlanan anne motifidir. Anne ve evlât, doya doya birbirine sarılsa da sonunda ayrılık vardır; çünkü son, yamandır. “Tasvîr” şiiri ile “Tahassür”²¹ (22 Haziran 1298/3 Eylül 1882) şiiri arasında yer alan kısa parçada, Recaizade-lirik anlatıcı, bu sonun yaman oluşunu kendi yaşamından biliyor gibidir: “Kızım Pîrâye -ki dünyaya geldiği saat dünyadan gitmiş idi- Küçüksü civarındaki kabristanın bir köşesinde hâk ber-ser-i sükûndur” (1306: 16).

Bu açıklamadan sonra “Tahassür” şiirine geçilir ve burada, *Tasvîr*’de kuzusundan ayrı kalan anneye kurulan empatik ilişkinin nedenini anlamamızı sağlayan mısralar bulunur. Bu özellikleriyle bu iki şiir konu bakımından birbirini tamamlamakta, birbirine çağrışımsal olarak uzanmaktadır. “Bahar”, “Çoban” ve

²¹ Şiir, 6 bendden oluşan 8’er mısralık bir tercî-i benddir. Kafiyesi aaaaaaBB ccccccBB ... şeklindedir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 18-20).

“Çiçek” şiirlerinde görüldüğü gibi bağlam içinde daha anlamlı olan bu şiirlerin de vezni aynıdır.

“Aşk”ta da “mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” vezni kullanılmıştır. Aşk’a yazılan bir şiir olan “Aşk”, bu yönüyle yenilikçi bir ruhun izlerini taşır.²² Diğer yandan ölümün ve acının ardından aşkın, “tutamak” (aşkın, kişinin revânı olması) gibi modern bir duyuşla değerlendirilişi dikkat çekicidir:

Ey aşk ne hoş revânım oldun!
Kim cânım içinde cânım oldun!
Ettinse ne beis ömrümü telh
Bir lezzet-i câvidânım oldun.

Öldürmeğe kasedip yaşattın
Bir kâtil-i mihrîbânım oldun.

Çektin beni lâ-mekâna doğru
Yoklukta da hem-mekânım oldun.

Bir lücce-i bî-kerânım oldun.

Bir mihrî çok âsmânım oldun!

Ben bir kuş idim garîb ü mehcûr

Sen bâni-i âşiyânım oldun. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1306: 32-34)

“Mağrûka”²³ (12 Teşrînievvel 1299/24 Ekim 1883) kendi içinde bölümlere ayrılan teatral bir şiiridir. Şiir, Recaizade’nin ağabeyi Mehmet Celâl’in eşinin intiharı üzerine yazılmıştır. Gerçek bir olaya dayanan şiirin kurgusu manzum tiyatro çerçevesinde geçer. Şiirin bölümleri şöyledir: Gece Yarısı, Etrafa Nazar-kühân, Ba’de’t-teemmül, Heyecan ile, Başından Bir İğne Alarak, Hitâb, Denize Mukâbil Pencere Önünde, Denize Nazarla, Biraz Teemmülü Müteâkip, Giryân, Daha Ziyade Giryân, İtina ile, Heyecan ile. *Bî-derd olan uykuda gerektir / Uykuyla hayat müşterektir* mısraları söylemiş ve düşünce itibarıyla dikkate değer. Şiirde buna benzer mısralardaki felsefî derinlik, mağrûkayı karakter yapar. Oldukça uzun olan bu şiirin vezni “mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün”dür.

²² Şiir, 11 bendden oluşan, 4’lükler halinde yazılmış bir musammattır. İlk iki bendin kafiyesi aaba aaca şeklindedir. Kafiye, üçüncü bendden itibaren xaxa şeklinde devam eder. 10. bend 6 mısradır. Bu bendin kafiyesi de xaxaxa şeklindedir.

²³ Şiir; son bölümü hariç, bir mesnevidir. “Heyecan ile” başlığı altındaki son bölüm müzdevic murabba nazım şekli ile yazılmıştır. Vezin her bendde aynıdır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 29-39).

Şiirde “mağrûka”nın yaşadığı “iç sıkıntısı” (zucret) kavramı, varoluşsal bir sorun olarak dönemi için oldukça dikkat çekicidir. İntihar etmek üzere olan bir insanın yaşayabileceği kararsızlık tabii bir söyleyiş ile nakledilir:

Ey kalp neden gelir bu güm güm?
Merdâne-i sebâtn oldu mu güm?

Dur! Çarpınacak zaman değil bu;
Bir mes’ele-i gümân değil bu;

Yok mânia gayrı müsterîh ol,
Geldi dem-i terk-i can ferîh ol;

Ettikçe beni sen öyle lertzân
Olmaz mı cesâretim girîzân?

Aldındı göze bu iğtirâbı
Terk eyle telâş u ıztırâbı. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 34-35)

Yine kompozisyon bütünlüğü taşıyan şiirlerden “Makber” (6 Kânûnusânî 1298/18 Ocak 1883) ve “Refik” (22 Şubat 1299/5 Mart 1884) de “mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” vezniyle yazılmıştır. “Makber” şiirinde kabre, tabiat unsuru olarak seyredilmeye değer bir özellik atfedilmiştir. Bu “latif” manzara kabirdeki “zavallı”nın güzelliğiyle gölgede kalmaktadır. Şiirin son iki mısraından (Hepsinden onun güzeldi eyvâh / Altında yatan zavallı duhter) sonra “Refik” şiiriyle bağlantı kuran kısa bir metin bulunur.

Bu metinde “Refik” şiirine ilham veren bir günün tarifi vardır: “Bu kânûnusânî içinde bir pazar günü idi ki gökyüzü kâmilten bulutla kaplı olduğu cihetle güneş arz-ı dîdâr edemiyorsa da soğuk az, rüzgâr hafif, hususuyla yerler tamamıyla kuru velhâsıl bir kış günü için hava her suretle müsait olduğundan kendi kendime bir kır gezintisi yapmak isteyerek sahilhâne-i hakîrânem civarında dağdan İstinye üzerlerine doğru gitmeye başladım. (...) İşte o günkü tenezzühümün neticesi şu teessürat ve şu teessüratın neticesi dahi şu manzume oldu” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 42-46).

Bir kış gününde tabiat, bahar mevsiminde olduğu gibi yeşilliği zâil olmayan ağaçlarla bir kat daha “müzeyyen”, “âsâr u tezyînat-ı tabiattan hemen her şey mevcut” iken tek bir şeyin eksikliği hissedilmektedir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1300: 42-43). O da tabiattaki ihtişamın en büyük alkışçısı olan bülbüldür. O gün bülbülden bir ses işitilmemesi, Yeni Osmanlı Cemiyeti’nin önde gelen üyelerinden biri olan ve genç yaşta kolera salgınında ölen Refik Bey’in bir bülbül şiirini akla getirmiş ve onun yokluğunun derinden hissedilmesine sebep olmuştur. “Refik” şiiri bu duyguların sevkiyle doğmuştur. Şiirin özelliği, ölen kişinin kendi ölümüne dair duygularını içermesidir ki şiir, bu özelliğiyle “Mağrûka”yı da anımsatır. Orada da Mehmet Celâl’in

intihar eden eşinin diliyle kendi ölümü hikâyeleştirilmiştir. Bütün bu şiirlerin aynı vezinle yazılması bir tesadüf değildir.

SONUÇ

Sistemli bir yazma yöntemini benimseyen Recaizade Ekrem'in şiirlerinde benzer konuların aynı vezinle yazılması veya şiirde yeni konular için sabit bir form belirlenmesi öncelikle onun kişilik özelliklerinin sanatına yansımalarıdır. Düzen ve özenin kontrolündeki bir hayatın insanı olan Ekrem'in davranışlarına bir ritüel özelliği kazandırma alışkanlığı eserlerinin tertibine, şiirlerin nizamına açıkça yansımaktadır. Yanı sıra bütün bunlar, klasik şiirin biçimci tedrisinden geçen eski bir zihniyeti yeniden icat etmek gibidir: Şekil/biçim muhafaza edilmeye devam etmiştir. Recaizade klasik şiiri ip ip, parça parça geriye doğru sökmeden; başka bir deyişle geleneği "tüketmeden", onun biriken bir "dil" (üslûp/sistem) olarak işlemesini sağlamıştır. Modern bir bakışla söylenecek olursa sanatın, daha özelde şiirin özgülleşmesi yolunda atılan bu adımlarda neyin nasıl anlatıldığına yönelik bir yaklaşım da saklıdır.

KAYNAKÇA

Altuğ, Fatih (2007). *Namık Kemal'in Edebiyat Eleştirisinde Modernlik ve Öznellik*. Doktora Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Enginün, İnci (1995). *Abdülhak Hamid'in Mektupları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gökçek, Fazıl (2019). "Serbest Müstezat/Serbest Şiir". *Yeni Türk Edebiyatı*. S. 19. s. 33-41.

Gür, Nagihan (2019). "İngiliz Gazete Arşivinde Osmanlı Şiirinin İzlerini Sürmek (1835-1900)". *Erdem*. Sayı: 76. s. 139-162.

İpekten, Haluk (2018). *Eski Türk Edebiyatı'nda Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Köprülüzade, Mehmed Fuad (1914). "Nijad Ekrem". *Servet-i Fünun*. Sayı: 1183. s. 295-296.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1288/R. 1872-1873). *Nağme-i Seher -Mensur Bazı Hayâlat ve Âsâr-ı Sâire İle Müzeyyel Dîvançe-i Eş'âr*.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1300/R. 1884-1885). *Zemzeme (İkinci Kısım)*. Birinci Tab'ı. İstanbul: Matbaa-i Ebuziya.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1301a/R. 1885-1886). *Zemzeme (Üçüncü Kısım)*. Birinci Tab'. İstanbul: Matbaa-i A. K. Tozluyan.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1301b/R. 1885-1886). *Takdîr-i Elhân*. Birinci Tab'. Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1303/R. 1887-1888). *Tefekkür*. Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1306/R. 1890-1891). *Zemzeme [Birinci Kısım]*. İkinci Tab'ı. İstanbul: Karâbet Matbaası.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (1311/R. 1895-1896). *Pejmürde*. Konstantiniye: Âlem Matbaası.

(Recaizade) Mahmut Ekrem (tarihsiz). *Nijad Ekrem*. Selânik Matbaası.

Ong, Walter J. (2018). *Sözlü ve Yazılı Kültür-Sözüün Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Özgül, M. Kayahan (2008). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler II*. Ankara: Hece Yayınları.

Parlatır, İsmail (1995). *Recaizade Mahmut Ekrem, Hayatı, Eserleri, Sanatı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1997). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Tansel, Fevziye Abdullah (2013). *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Uludağ, Süleyman (1992). "Basiret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5. Cilt. s. 103.

Ülken, Hilmi Ziya (1966). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. Konya: Selçuk Yayınları.

Wordsworth, William (2020). *Prelüd (Bir Şairin Zihinsel Gelişimi)*. Çev. Nazmi Ağıl. İstanbul: YKY.